MARCU MIHAIL DELEANU
(Reşiţa)

ETIMOLOGIA CUVÂNTULUI *SÂNZIENE* DIN PERSPECTIVĂ DIALECTALĂ

Consideraţiile de faţă fac parte dintr-o cercetare interdisciplinară despre sărbătoarea folcloric-religioasă a *Sânzienelor*[1], lucrare din care nu poate lipsi abordarea lingvistică a termenului. Ca atare, nu ne propunem o discutare critică a etimologiilor propuse pentru acest cuvânt, sugerând numai şi alte soluţii pornind de la forme dialectale care nu au fost avute în vedere şi de la posibilitatea unei etimologii multiple.

Există, pentru *Sânziene*, câteva etimologii acceptate până în prezent, rezumate în Goicu 1999, p. 121-123. Autoarea consideră că „acest termen îl continuă, fără niciun dubiu, pe *Sanctus Johannes*" (p. 121), după care prezintă soluţiile etimologice propuse.

a. I.-A. Candrea susţine că *Sânziene* provine din lat. *sanctus dies Johannis*, „devenit, fără nicio dificultate fonetică, **sim(pt)-dzi-¯uane* > *sânziane* > *sânziene*" (p. 122). Etimologia lui Candrea este acceptată de Christian Ionescu şi de autorii DLR (DA).

b. Ovid Densusianu consideră că etimonul este lat. *Sanctus Johannes*, eliminând pe *dies* „zi", pentru că „lipseşte din celelalte două nume de sărbători ale noastre care derivă din latină: *Sânjorz (*< *Sanctus Georgius), Sâm(n)icoară* (< *Sanctus Nicolaus*)", dar şi pentru că „*sanctus* trebuia mai curând să fie pus pe lângă *Johannis* (deci *dies S. Johannis*") (*apud* Simona Goicu, p. 122). În legătură cu soluţia lui Densusianu, Simona Goicu adaugă: „Fără a mai fi discutat, etimonul […] a fost preluat de Sever Pop, Gheorghe Ivănescu şi Al. Rosetti" (p. 122).

[1] Întrucât discutăm numai despre numele sărbătorii, vom scrie cuvântul cu iniţială majusculă, exceptând citatele în care el apare cu iniţială minusculă.

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

c. O altă etimologie a fost propusă de *nefilologi*, cum îi numeşte Simona Goicu pe Eugen Lozovan, Mircea Eliade, Vasile Pârvan, Romulus Vulcănescu, Sorin Paliga, care „apropie numele sărbătorii de lat. *Sancta Diana*. Acceptând etimonul *Diana* pentru *zână*, autorii au făcut legătura dintre *zână* şi *Sânziene*, considerat un compus din forma populară *sân(t)* (< lat. *sanctus*) şi *zână*, în forma dialectală *ziene* (pl.), întâlnit şi în *Sin-ziana, Sim-ziana* (p. 122, Simona Goicu citându-l pe Sorin Paliga 1989).

Din cele trei etimologii, Simona Goicu o susţine „pe prima dintre ele" (p. 122), luând în discuţie şi un argument etnolingvistic: „sărbătoarea Crăciunului implică existenţa unei sărbători paralele, corespunzând solstiţiului de vară, adică ziua cea mai lungă a anului, 21 iunie. În calendarul creştin, ziua din mijlocul verii a fost transformată de biserică în ziua *Sfântului Ioan* (24 iunie), care a fost denumită cu acelaşi nume semnificativ: *Sanctus Dies Johannes*" (p. 122).

La grupul **nefilologilor** ar putea fi adăugat şi Simeon Mangiuca. În *Călindariul…* său pe anul 1882, respectiv 1883, la 24 iunie scrie: *SânÛi-Iana* (din *Sânti-Iana*, *Sânţi-Iana*).

Din primul grup, al **lingviştilor**, ar trebui scos G. Ivănescu şi adăugat Alexandru Ciorănescu (DER). Se cuvine separat G. Ivănescu de acest grup fie şi, dar nu numai, pentru că nu-i stătea în fire să preia ceva „fără a mai fi discutat" (p. 122). De fapt, G. Ivănescu (1980, p. 242) propune o etimologie diferită de a lui I.-A. Candrea. Lingvistul ieşeano-timişorean vorbeşte despre o formă latinească neatestată **Ôane* (< **Ôanne*) < **Jannes* (= *Johannes*; cf. *Sânzănii, Sânziene*… Aşadar, **Jannes* însemna *Johannes*, G. Ivănescu având în vedere prima formă, neatestată, nu pe *Johannes*.

Alexandru Ciorănescu, ignorat până acum, discută cuvântul *Sânziene* s.v. *zână*, reţinând şi variantele moldoveneşti *sâmzenii, sânzenii* (fără *i* din forma general românească), după care adaugă: „probabil urmaşul unui lat. **sanctae Dĭānae* [...]. Este posibil şi chiar probabil că s-ar fi produs o contaminare cu *Sanctus Johannes*", după care îi citează pe Tiktin, Densusianu, Tagliavini şi continuă: „dar numai această expresie latinească singură nu ajunge pentru explicarea cuvântului românesc". Alexandru Ciorănescu susţine că formula lui

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

Candrea *sanctus dīes Johannis*, „imaginată pentru a evita dificultatea fonetică, nu convine, deoarece în română ne-am aştepta la *sancta dīes*". Iar explicaţia lui Philippide, prin *semis y dīvīna*, „nu pare probabilă". Termenul *Sânziene* este notat în DER şi la articolul *sânt(tă)*, adj., cu variantele *sân*, *sâm*, ar. *sânt*.

Specialiştii împărţiţi de Simona Goicu în lingvişti şi nefilologi reprezintă, de fapt, două domenii, două direcţii de cercetare: una cu argumente de ordin religios şi alta cu explicaţii mitico-folclorice.

Perspectiva religioasă are inconvenientul că nu există o părere unanim acceptată de lingvişti cu privire la numele româneşti religioase, şi nu numai, moştenite din latină. Al. Graur (1965, p. 51) consideră că au eşuat strădaniile lingviştilor care au încercat „să descopere în româneşte nume moştenite din latineşte, ba chiar şi din limba tracilor […] până şi un amator de elemente latineşti ca Sextil Puşcariu a fost nevoit să recunoască („Dacoromania", VI/1931, p. 525) că nu avem niciun singur nume care să fie sigur moştenit din latineşte". În susţinerea opiniei sale, Al. Graur citează cazul Franţei, unde nu s-au păstrat nume galice şi latine (*ibidem*, p. 52).

Combătându-l pe Al. Philippide (pentru *Cândea* < lat. *Candidus*), Sextil Puşcariu considera că „o continuitate între numirile oficiale ale romanilor păgâni şi ale românilor creştini nu există" (*apud* Graur 1965, p. 51). Dar, de fapt, nu este vorba aici despre romanii *păgâni*, cum credea Puşcariu, ci de romanii *creştini* (vezi *Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel*).

De fapt, chiar Al. Graur îşi nuanţează opinia, recunoscând că există, *totuşi*, „mai cu seamă printre numele de sfinţi (folosite mai ales pentru a denumi sărbătorile), unele care prezintă modificări fonetice asemănătoare cu cele suferite de cuvintele comune moştenite din latineşte" (*ibidem*, p. 52), citând pe *Sângeorz*, *Sânvăsii*, dar „nici acestea nu sunt moştenite, cum arată, de exemplu, *v* de la cel din urmă", care ar fi sunat *Băsei*. Pentru *Sânziene* face o concesie: „Singurul care are multe şanse să fie recunoscut ca moştenit este *Sânziene*, care este interpretat ca lat. *sanctus dies Johannis* „sfânta zi a lui Ion", cu lat. *dies* păstrat de genul masculin, pe când rom. z*i* e feminin. Dar este vorba, în fapt, de un nume de sărbătoare, nu de un nume de persoană" (*ibidem*).

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

Alţi lingvişti acceptă continuitatea antroponimelor din latină care au devenit în română nume de sfinţi şi de sărbători. L-am cita în primul rând pe G. Ivănescu (1980, p. 241), în opinia căruia *creştinismul* „adusese o schimbare în antroponimia latină: au pătruns în limbă numeroase nume de botez de origine biblică sau greacă". Propunând evoluţii fonetice originale, unele de la forme latineşti neatestate, G. Ivănescu derivă din lat. **Ğ¯orÛu* pe *Sângeors*, pe *Nicoară* din *Nicolă(u)s*, *Medru* (cf. *Sâmedru* < *Sanctus Demetrius*, „cu prefacerea neexplicată a lui *tr* în *dr*") şi, în sfârşit, *Sânzănii*, *Sânziene*, din **Dane* (< **Ôanne)* <**Jannes* (*ibidem*, 242).

Alexandru Ciorănescu, la articolul *sânt(-tă)*, adj., consideră că sărbătorile cu nume de sfinţi, precum *Sâmedru* (var. *Sumedru*, *Sămedru*), *Sântilie* (var. *Sântili*), *Sântio(a)n*, *Sângior(d)z*, *Sâmpietru*, *Sântoader*, *Sânvăsii*, *Sâ(m)nicoară*, *Sântă-Mărie*, toate „del lat." *sânt*, „se conserva casi exclusivamente en comp. con nombres de santos".

Şi Ovid Densusianu considera că *Sânjorz* şi *Sâm(n)icoară* sunt „două nume de sărbători ale noastre care derivă din latină" (*apud* Goicu 1999, p. 122).

Perspectiva mitologico-folclorică este sugerată şi de unii lingvişti, precum DER, unde primul sinonim al cuvântului *Sânziene* este *ele*[2], „în mitologia populară" însemnând „ciertas hadas" (= un fel de fete). Am văzut că Alexandru Ciorănescu propune etimologia **sanctae Diănae*, contaminată cu *Sanctus Johannes*, după care adaugă: „această sărbătoare este legată în toată mitologia europeană de obiceiuri folclorice şi credinţe străine creştinismului".

Pentru nefilologi (Mircea Eliade, Romulus Vulcănescu, Vasile Pârvan, Sorin Paliga ş.a.), *Sânziene* este un cuvânt compus, format în limba română din *sân* (< lat. *sanctus*) şi *zâne* (< lat. *Diana*), aceasta din urmă cu forma dialectală de plural *ziene* (Goicu 1999, p. 122). După opinia noastră, etimologia propusă din perspectivă mitologico-folclorică este cea mai plauzibilă, pentru că elementele cuvântului compus, luate fiecare în parte, nu sunt discutabile: *sân* < *sanctus*,

[2] În MDA echivalentul *ele* pentru *Sânziene* apare pe ultimul loc, la sensul 29, cu menţiunea: „Pop. [pl.]".

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

zâne < *Diana* (Densusianu, Philippide, Pascu şi Graur propun pentru *zână* etimonul *divina* – *apud* DER).

Între filologi şi nefilologi ar putea fi plasat Samuil Micu-Clain. În dicţionarul său (publicat de Gáldi László în 1944, la Budapesta), apare şi cuvântul în cauză: „*Sunzuene*, Flores flavi coloris, ex. cuibus Valachi coronas in festo S. Ioannis Baptistae faciunt" (*apud* Taloş 1971, p. 5). Fonetismul *sunzuene* poate fi interpretat ca *sânzâene* scris cu *û*, fenomen întâlnit şi în *Codicele 1876*: *atute cutu* „atât cât", *cuti* „câţi", *incutu* „încât".

În manuscrisul *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, partea despre obiceiuri, S. Micu notează: „În 24 de zile a lui iunie la romani era sărbătoarea norocului *fortis fortune* [!] şi a doua zi a corăbiilor încununate. Într-aceeaşi zi românii fac cununi din flori de **sântzuane** [s.n.] pentru sărbătoarea sfântului Ioan..." Pentru grafia *sântzuane*, Ion Taloş (1971, p. 8, nota 8) remarcă: „Grafia nesigură – poate „sântjuane"!". Această formă o citează, pentru Transilvania, şi Tudor Pamfile (1997, p. 59: *sânjuane*).

Formarea cuvântului în limba română se susţine şi prin descrierea *Sânzienelor* din răspunsurile, trimise în 1896, la chestionarele lui Nicolae Densuşianu, publicate în Fochi 1976. În Moldova, spre exemplu, *Sânzienele* sunt închipuite astfel:

– „femei robite de *zmei*, ţinute în palate fermecate dintr-o apă mare, într-o pădure unde n-a călcat picior de om" (Dulceşti – Roman);
– „fecioare" (Gobor – Tecuci);
– „3 femei frumoase, trăiesc în câmpurile cu flori, de unde pleacă ele vine vântul" (Mastacani – Covurlui);
– „3 fete frumoase, luminate, harnice, curate şi bogate" (Avrămeşti – Tutova);
– „fiinţe vii [!], care au puterea de a face ca buruienile să fie de leac" (Hlăpeşti Talpa – Neamţ);
– „fiinţe *cereşti* [s.n.] care dau roadă seminţelor" (Bivolul Mare – Dorohoi);
– „un *sfânt* [s.n.] mare" (Suharău – Dorohoi);
– „femei *sfinte* [s.n.]" (Ţuţora – Iaşi);
– „nişte *zâne* [s.n.]" (Dulceşti – Roman).

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

Ultimele patru răspunsuri arată că *zânele* precreştine au fost asimilate unor entităţi cereşti, sfinte, unor divinităţi creştine. Numai aşa se explică un conţinut (concept) creştin pentru *zâne*, entităţi mitologice păgâne. Lazăr Şăineanu (1896/2003, p. 81) îl citează pe Hasdeu (HEM), care aflase că „*Ielele* sau *Dânsele* se cheamă şi *ale Sfinte*...".

Etimologia *sân(m) + zâne* prezintă inconvenientul că nu explică provenienţa acelui **i**, din *Sânziene*, pentru care a fost introdus în ecuaţie lat. *dies*, deşi el ar putea fi justificat de pluralul dialectal *ziene* „zâne", descoperit de Simona Goicu (1999, p. 122). Sau prin dezvoltarea unui *i* (scurt, la început) în forma *Sânzene*.

Un element lămuritor în plus apare însă dacă privim lucrurile din **perspectivă dialectală**. Astfel, se ştie că harta cu numele sărbătorii (şi al florii) prezintă două arii de bază: *Sânzienele* şi *Drăgaica*. Dar s-a trecut cu vederea că în aria lui *Sânziene* apare o subzonă, pentru Basarabia şi Moldova, cu forma fără *i*: *sânÛăn¯ĕ* (punctele 645, 637), *sâmÛăni¯ĕ* (punctul 631), *sânÛăn¯i*, *sânÛăni¯* (punctele 506, 512) etc., cu variante diminutivate precum *sânzănicî* (punctul 528), *sâmÛănicî* (punctul 588).

Fonetismul *Sânzene* apare la Tudor Pamfile (1997): „În Moldova se numeşte *sânzănie*, pl. *sânzănii* şi *sânzănioară*" (p. 59). Această formă o întâlnim şi în MDA, apoi la G. Ivănescu, fără specificarea zonei, şi la Alexandru Ciorănescu, unde sunt menţionate „variantele moldoveneşti" *sâmzenii*, *sânzenii* (la articolul *zână*).

Având în vedere că Basarabia şi Moldova reprezintă o arie laterală a românităţii şi a romanităţii, putem presupune că aici s-a conservat compusul vechi, originar, *sân(m)+zână*, sub forma *sân(m)-Ûăni*, în care avem forma populară de plural *zâni* (cf. MDA), cu disimilarea *â – â > â – ă* (*sâmÛâni > sâmÛăni*). Forma fără *i* a fost notată şi într-o altă zonă laterală a dacoromânei, în Maramureş: *sânzénĕ* (343), ca să nu mai amintim şi ar. *Sândzeană*, (pl.) *Sândzeni* (Goicu 1999, p. 121), arie laterală a românei comune.

Formele *sîmÛ¥ëe* din Apuseni (punctul 90) şi *sâmÛ™ne* (punctul 795) din Muntenia subcarpatică ar putea fi considerate probe că fonetismele *sân(m)zene*, *sâmzănii*, notate în ariile laterale conservatoare,

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

erau cândva generale în româna comună, iar la forma de azi, *Sânziene*, s-ar fi putut ajunge şi printr-o epenteză (anaptixă).

BIBLIOGRAFIE

DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2001.

Codicele 1876 = V. Tasu, *Codicele civile Roman comentat de A. Gregoriady Bonachi, Dr. Juris* [...], *Folticeni 1876*, în „Convorbiri literare", X, 1876, nr. 7, p. 269–280.

HEM = B. P. Hasdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, [vol.] 1, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Fochi 1976 = Adrian Fochi, *Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea* […], Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

Goicu 1999 = Simona Goicu, *Termeni creştini în onomastica românească*, Timişoara, Editura Amphora, 1999.

Graur 1965 = Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965.

Ivănescu 1980= G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980.

MDA = *Micul dicţionar academic*, vol. IV. *Literele Pr–Z*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2003.

Pamfile 1997 = Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*. Ediţie de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1997.

Paliga 1989 = Sorin Paliga, *Zeităţi feminine ale basmelor româneşti: zânele şi sânzienele. Originea cuvintelor şi a cultului profan*, în LR, 1989, nr. 2, p. 141-149.

Şăineanu 2003 = Lazăr Şăineanu, *Studii folklorice. Cercetări în domeniul literaturei populare*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co, 1896 (reeditată de Dan Horia Mazilu *et alii*, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2003).

Taloş 1971 = Ion Taloş, *Samuil Micu-Clain şi folclorul*, în Ion Muşlea, *Cercetări etnografice şi de folclor*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

THE ETYMOLOGY OF THE WORD *SÂNZIENE* FROM THE DIALECTAL PERSPECTIVE (*Abstract*)

The study represents the linguistical approach of an interdiscilplinary research on the folk-religious hollyday of *Sânziene*. The author discusses the etymology of

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)

the word *Sânziene* proposed by researchers by now, identifying two directions: the religious perspective and the folklore-mythological perspective. More arguments are given by the author, by adding the dialectal data referring to the word.

CUVINTE-CHEIE: *sărbatoarea Sânzienelor, etimologia cuvântului Sânziene, perspectiva religioasă, perspectiva mitologico-folclorică, variante dialectale.*

KEYWORDS: *Sânziene hollyday, the etymology of the word Sânziene, the religious perspective, the folklore-mythological perspective, dialectal variants.*

320117 Reşiţa, b-dul Revoluţiei, 32/6

BDD-V724 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:46 UTC)